

HISTORIE A SOUČASNOST

Studenti právnických fakult v první úpravě
meziválečného Československa

(se zvláštním zřetelem na poměry v Brně)

Ladislav Vojáček *

Tato stať dokončuje sérii článků věnovaných postavení právnických fakult, jejich učitelů a studentů v první Československé republice se zvláštním zřetelem na poměry brněnské právnické fakulty. Zase je třeba připomenout, že na konci 19. a na začátku 20. století se organizace univerzit opírala o zákon č. 63/1873 ř. z. a na něj navazující předpisy a že každou z fakult tehdejších univerzit tvořil sbor učitelů a zapsaných řádných studentů. Vedle řádně zapsaných (řádných, imatrikulovaných) studentů, kteří byli členy fakulty a mohli dosáhnout akademického titulu, působili na fakultách i mimořádní (neimatrikulovaní) studenti. Z dalších předpisů je třeba upozornit zejména na zákon č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách a na něj navazující nařízení č. 204/1893 ř. z.

I po vzniku republiky se sice postavení studentů (posluchačů) právnických fakult nadále opíralo o rakouskou právní úpravu, avšak všechny základní předpisy byly alespoň částečně přizpůsobeny novým poměrům. Zákon č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státovědeckých studiích a zkouškách státních hned v roce 1919 československý parlament novelizoval zákonem č. 290 Sb. z. a n. o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, který nabyl působnosti od zimního semestru 1919–1920. Ustanovení nařízení č. 204/1893 ř. z. vláda novelizovala nařízením č. 510/1919 Sb. z. a n. o provedení zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních. Zákon i nařízení vstoupily v účinnost současně, od začátku zimního semestru 1919–1920, i když to v každém z nich autoři vyjádřili poněkud odlišně.

IURIS STUDIOUS ...

Studentem právnické fakulty se bylo možné stát snadno. V habsburské monarchii i v první Československé republice se totiž na univerzitu nastupovalo bez přijímacích zkoušek.¹ Podmínkou řádného zápisu, který spolu s dalšími studijními poměry upravoval několikrát novelizovaný studijní řád publikovaný jako zákon č. 216/1851 ř. z., proto bylo jen předložení maturitního vysvědčení nebo potvrzení o tom, že zájemce již byl zapsán na jinou rakouskou (pak československou) univerzitu. U zahraničních zájemců o studium se vyžadovalo prokázání vzdělání obdobného gymnaziálnímu.

Důležitým dokumentem studentů byla přihlašovací knížka („*knihopis*“, *index lectionum*), tedy náš starý dobrý index, který noví studenti brněnské fakulty již neznají. Za Rakouska byly indexy latinské, v Československu se vyhotovovaly z části latinsky a z části česky nebo slovensky. Studenti si do nich na začátku každého semestru nechávali zapsat příslušná kolegia (přednášky, respektive seminární cvičení). Zapsaní se pak museli osobně představit přednášejícímu a mohli jej požádat, aby jim v posluchárně zajistil určité místo.²

Podle zákona o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách z roku 1893 a na něj navazujícího nařízení i podle pozdější československé úpravy měla studijní doba trvat minimálně osm semestrů (poletí), rozdělených do dvou oddílů. Studenti v průběhu studia navštěvovali přednášky a další formy studia, zejména seminární cvičení, případně

* Doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Když se však v roce 1934–1935 v monotelematickém čísle Vědecké ročenky právnické fakulty Masarykovy univerzity (roč. XIII, s. 596 an.) učitelé brněnské právnické fakulty zamýšleli nad chystanou reformou právnického studia, doc. Rudolf Wierer věnoval celou svou stať zdůvodnění požadavku, aby byla zavedena přijímací zkouška.

² Představování se studentů svým profesorům a zajišťování míst v posluchárnách vymizelo z našich vysokých škol již dávno. Na brněnské univerzitě bohužel odzvonilo i indexům. Nezdá se mi to nejšťastnější – pomínu-li hodnotu indexu jako nostalgického připomenutí studentských let, bylo jejich zrušení dalším krokem vzdalujícím studenty a učitele, tedy i odosobňujícím jejich vzájemný vztah.

i repetitoria či praktická cvičení. Započítat se jim mohl jen ten semestr, v němž absolvovali předepsaný počet hodin výuky. Seminární cvičení, organizovaná v rámci jednotlivých seminářů, se v tomto považovala za rovnocenná přednáškám.³

Student práv nemusel nezbytně absolvovat celé studium na „své“ fakultě či univerzitě. Zákon stanovil, že se mu mohl do zákonné studijní doby započítat jeden nebo více semestrů absolvovaných na jiné než právnické a státovědecké fakultě v tuzemsku, „*když lze pokládati konané studium alespoň do jisté míry za přípravu k studium právnickým*“. Bylo mu možné uznat také studium v zahraničí, a to za předpokladu, že v každém oddílu studia alespoň jeden semestr vykonal na některé československé univerzitě.

A co samotní studenti brněnských práv? Počet studentů fakulty z počátku pochopitelně rostl – od 266 zapsaných v akademickém roce 1919–1920 až po 1334 v akademickém roce 1933–1934. Pak ovšem začal prudce a víceméně rovnoměrně klesat, až v akademickém roce 1939–1940 dosáhl pouhých 670 studentů.⁴ Podobně tomu bylo i na dalších právnických fakultách.⁵ Brněnský profesor František Čáda připisoval příčinu zlomu v zájmu o studium práv především dospíváním populačně slabých válečných ročníků 1915 až 1918.⁶ Hlavní příčina, jak o tom svědčí pokračování poklesu a jeho rovnoměrnost, však spočívala v obecném snížení zájmu o právnické studium. Zřejmě se na něm podepsaly měnící se sociální poměry a reálně menší možnosti uplatnění v neatraktivnějších právnických profesích.

Panuje všeobecná představa, že studium práv bylo záležitostí synků z bohatých rodin. Skutečná situace byla zejména ve třicátých letech překvapivě poněkud jiná. Především krátkost předepsané doby studia (osm semestrů) přiváděla na právnickou fakultu řadu studentů, jejichž sociální situace nebyla právě nejrůznovější. O to větší význam měla na fakultě sociální péče, v níž se obětavě angažovali i někteří z profesorů. Tristní postavení některých studentů reálně demonstruje například epizoda ze života pozdějšího docenta a poválečného profesora Vysoké školy politické a sociální Ericha Olšara, který neměl finanční zázemí v rodině a v roce 1931 už jako výpomocný asistent na právnické fakultě s měsíčním příjmem necelého tisíce korun

žádal zemský úřad půjčku na zaplacení čtyřtisícového dluhu, kterou chtěl splácet nejvýše přípustnými srážkami ze svého služebního příjmu. Žádost zdůvodňoval tím, že „*dostal se do veliké tísně, vzniklé tím, že po celou dobu svých studií ... byl jeho příjem, zvláště v prvních letech studií, kdy živil se jen kondicemi, tak nepatrný, že byl nucen čas od času nějaký obnos si vypůjčiti*“.⁷

O sociálních poměrech studentů brněnských vysokých škol (univerzity, techniky, zemědělské školy a zvěrolékařské školy) podali zevrubnou a prakticky profesionální zprávu účastníci semináře ze statistiky, vedeného profesorem Dobroslavem Krejčím.⁸ Lze z ní vyčíst spoustu zajímavých údajů i o studujících právnících. Samozřejmě, že mezi nimi dominovali mladí lidé do 25 let (v akademickém roce 1921–1922 z více než pěti set účastníků výzkumu, což byli prakticky všichni studenti, jich v tomto věku bylo 432, v rozmezí 26 až 29 let 42, od 30 do 40 let 48 a starší čtyřiceti let byli čtyři studenti). Mezi studenty práv převažovali ti, kteří se hlásili k československé národnosti – bylo jich 506, z toho 49 Slováků, devět studentů se hlásilo k ruské, ruské či ukrajinské, jedenáct k německé a třináct k židovské národnosti (zajímavé je, že k izraelskému náboženství se jich hlásilo 27). Statistickí ze semináře D. Krejčího dále zjistili, že 36,3% studentů tvoří méně majetní nebo nemajetní, na něž se může při splnění dalších podmínek vztahovat osvobození od kolejného a jiných plateb. Vedle studia bylo výdělečně činných 36,0% studentů (na filosofii to ovšem byla téměř polovina – 47,6% – a více než adeпти právnictví byli z univerzitních studentů zaměstnaní i budoucí přírodovědci). Stipendia a jiné stálé podpory pobíralo 84 studentů. Statistika evidovala také počty studentů – v poválečné drahotě nemalé – přesvědčených, že by potřebovali podporu na opatření šatstva, prádla nebo obuvi. Pokud jde o sociální původ, 246 studentů práv pocházelo z rodin osob samostatně výdělečně činných nebo zaměstnavatelů, 192 z rodin úředníků, 63 z rodin dělníků a 24 z rodin penzistů a výměnkářů. Je celkem logické, že JUST. (tak se ve zprávě účastníci semináře titulovali; rozuměj student práv) L. Kreutz, který zkoumal výši vlastního a rodinného jmění studentů, konstatoval, že „*hmotné zabezpečení studentů jest velmi slabé, vždyť téměř 1/2 studentů nemá něja-*

³ Podle nálezu rakouského nejvyššího správního soudu (správního soudního dvora) se pod slovem přednášky rozuměla i seminární cvičení (Nález č. 8841 z 14. října 1909; Budw., č. 6933).

⁴ Dějiny univerzity v Brně. Brno: UJEP 1969. s. 397.

⁵ (– pp –) Štatistika právnického štúdia na univerzite Komenského. In: Všeherd, roč. XIX (1937–1938), s. 107–109.

⁶ (Ča.) Předběžné výsledky zápisu na čs. právnických fakultách. In: Všeherd, roč. XVIII (1934–1935), s. 120, (Ča.) Posluchači práv v Brně. In: Všeherd, roč. XVIII (1936–1937), s. 129–130 a (Ča.) Posluchači práv stále ubývá. In: Všeherd, roč. XIX (1937–1938), s. 107.

⁷ K tomu A MU, osobní fond Erich Olšar, (143/2410). Jeho žádost zůstala nevyslyšena, neboť „*podle zákona nelze žádosti vyhověti*“.

⁸ KREJČÍ, D. a jeho žáci: Sociální poměry studentstva na českých vysokých školách brněnských podle výsledků statistického šetření z let 1921/2 a 1922/2. Část I.: Základní data. Praha: vlastním nákladem 1924; text byl publikován také v časopise Péče o studentstvo, roč II/3–8.

kého jmění⁹ (je však třeba podotknout, že z univerzitních studentů vlastní jmění uvedli nejčastěji právě právníci).¹⁰

Ríká se, „život studentský, život veselý ...“, i když se někdy může pěkně zvrtnout. Zřejmě to měl na mysli profesor Jaroslav Kallab, když v projevu, jímž zahajoval přednášky na fakultě a jenž byl publikovaný pod názvem Smysl a cíl studia právnického, nejen vysvětloval specifika právní vědy a právnického studia, ale také připomínal: „Při přechodu ze střední na vysokou školu jistě každý z Vás dosti jasně si uvědomil, že přestává býti dítětem ... že jest uznán za mladého muže, jenž se dovede sám ovládati a jemuž proto možno svěřiti volné vykonávání všech občanských práv.“¹¹ Obava a varování, skryté v jeho projevu, byly zřejmě do jisté míry oprávněné, protože když se později učitelé vyjadřovali k připravované reformě právnického studia, nepsali o průměrné úrovni posluchačů příliš lichotivě.¹² Ukazovali zejména na to, že mnozí studenti si fakultu vybrali jako pouhé východisko z nouze, a také si stěžovali, že střední školy připravují své absolventy pro studium práv nedostatečně.¹³ S tím ovšem do jisté míry kontrastuje nadšení profesora Weyra nad prvními ročníky studentského odborného časopisu Všeherd, vydávaného pražským studentským spolkem stejného jména, brněnským studentským spolkem Právník (a od roku 1924 také bratislavským spolkem Právník). Velmi oceňoval organizátory celého podniku i odbornou úroveň jednotlivých příspěvků. V souvislosti s tím nastínil, jak se mu jeví obraz nového ideálního studenta: „Není to již ten dýchavičný, nezázivnými frázemi naplněný mladík, který opovrhuje přirozeným zaměstnáním mládí, jako jest sport, družnost a společenské veselí, a pouští se proto, poněvadž se necítí doma ve svém oboru, který se mu má státi jeho životním povoláním, do oborů povšechnějších, jako jest filosofie a politika, ... čte a nezažívá Marxe, Stirnera a podobné autority, planě se hádá a řeční o věcech, k jejichž pochopení jest v první řadě třeba životní praxe a znalosti lidí ... , nýbrž mladík sice stejně sebevědomý jako příslušník dřívější generace, ale kritičtější“¹⁴ (mysleno kritičtější k sobě).

Vysvětlení zdánlivého rozporu mezi Weyrovou spokojeností a skepticismem většiny jeho kolegů je na prv-

ní pohled zřejmé. Weyrova pozornost se – ostatně jako vždy – soustřeďovala na nejnadanější studenty (například si přímo zakládal na tom, že jeho semináře navštěvovalo jen několik málo, ale zato většinou špičkových studentů), zatímco ostatní viděli spíše průměr nebo opačný pól.

Co z uvedeného vyvodit? Nic objektivního, jen potvrzení toho, že čas plyne, ale některé konstanty zůstávají. Není to tak dávno, co jsem si po úvodním semináři zoufal nad výsledky malé prověrky středoškolských vědomostí. A přece: většina z těch, jejichž vidění dějin ve mně vyvolávalo střídavě zmar, smutek i pobavení, nakonec postupovou zkoušku složila, za několik let úspěšně dostuduje a uplatní se v praxi, stejně jako jsme dostudovali my, i když nad námi lámali hůl naši předchůdci, a stejně jako vesměs dostudují i ti, na něž si zajisté budou stěžovat naši pokračovatelé. A vždycky se najdou studenti, nad jejichž obsáhlými a hlubokými vědomostmi, bystrým a logickým úsudkem a velkou pílí bude plesat učitelské srdce, jako plesalo F. Weyrovi, když si četl studentské práce ve Všeherdu.

Počátky fungování brněnské fakulty ze studentského pohledu hodnotila v časopisu Všeherd značka –n– (Brno), za níž se zřejmě skrýval první na brněnské fakultě promováný doktor práv, aktivní člen redakce Všeherdu a pozdější brněnský profesor Zdeněk Neubauer.¹⁵ Jakoby při tom mluvil z duše autorovi tohoto článku, který v první polovině sedmdesátých let jako student prožíval první léta obnovené fakulty. Z. Neubauer psal, že na fakultě téměř každý každého znal, že vztah k profesorům byl daleko bližší než v pozdějších letech a že studenti mohli konfrontovat různé teorie právní vědy (připomněl tu svébytné koncepcce profesorů Jaroslava Kallaba, Františka Weyra, Karla Engliše a sociologicky laděného Josefa Vacka). V tomto posledním bodě byla situace na začátku sedmdesátých let pochopitelně jiná, přesto však zejména v prvních letech jsme se – i když třeba s následným „povinným“ odsouzením – dovedli i o jiných než oficiálních pohledech na právo a společnost více než naši mladší kolegové v letech následujících. Profesor Neubauer ovšem připomněl také stinné stránky prvních let fakulty: stísněné poměry fakulty v biskupském alumnátu a obtíže s odpovídajícím personálním zabezpe-

⁹ Tamtéž, s. 14, 20, 26, 33, 38, 50, 66, 78 a uvedený citát ze s. 88.

¹⁰ Statistická šetření v semináři PROF. D. KREJČÍHO pokračovala i v následujících letech a údaje z nich lze nalézt ve Zprávách Státního úřadu statistického. Srovnej i referát o předběžných výsledcích studentské sociální statistiky, které publikoval DR. JAN SCHWUB ve Všeherdu /roč. XVII (1935–1936), s. 128–129/.

¹¹ KALLAB, J.: Smysl a cíl studia právnického. In: Časopis pro právní a státní vědu. II/1919, Brno: nákl. Právnícké jednoty moravské 1918, s. 211.

¹² Reformě právnického studia učitelé brněnské fakulty věnovali celé číslo fakultní Vědecké ročenky (XII/1934–1935, Brno: MU 1935).

¹³ Podobně si stýskal i autor článku „Studium právnické“ (značka ara.), publikovaného in Všeherd, roč. III (1921–1922), s. 72. Konstatoval, že gymnázia dobře připravují pro studium filosofie, teologie, medicíny a dokonce i technických věd, ale „práva jsou ze středních škol naprosto vyobcována“.

¹⁴ Všeherd. (Weyr). In: Hovorna Časopisu pro právní a státní vědu. VI/1923, Brno: nákl. Právnícké jednoty moravské 1918, s. 40–41.

¹⁵ Značka –n– (Brno): Několik slov o studiu na právnické fakultě brněnské. In: Všeherd, roč. III (1921–1922), s. 2–3.

čením některých oborů. Obojí opět musí v autorově generaci evokovat vzpomínky na „pohřební ústav“¹⁶ na Zelném trhu (tehdy oficiálně na Náměstí 25. února) a putování za přednáškami na medicínu nebo do Husovic.

... ET IURIS STUDIOSA

Pozorný čtenář zajisté v citovaných textech zaregistroval výrazy „mladý muž“ a „mladík“ a autorovo (nepůvodní) spojení „synci z bohatých rodin“, z nichž by se dalo usuzovat, že v první republice bylo právnické studium čistě mužskou záležitostí. Už tomu tak sice nebylo, ale ženy zůstávaly mezi studenty v naprosté menšině. A jak je vidět z citovaných výroků, ani páni profesori se s novou situací ještě plně nesžili.

Jak to tedy bylo se studiem žen? V habsburské monarchii bylo do konce 19. století vysokoškolské studium až na zcela výjimečné případy výlučně mužskou záležitostí. V roce 1897 ministr kultu a vyučování Badenih vlády a pozdější ministerský předseda Paul Gautsch prosadil nařízení č. 84/1897 ř. z., jímž se ženy připouštěly k řádnému i mimořádnému studiu na filosofických fakultách. Do začátku války ženy získaly také právo studovat na rakouských univerzitách medicínu. Na návrh profesorů české právnické fakulty z roku 1900, aby ženy mohly studovat i na této fakultě, vláda vůbec nereagovala. Neuspěla ani deputace akademiky vzdělaných žen, která za tento návrh o deset let později plédovala u ministra kultu a vyučování Maxe Hussareka.¹⁷

Po vzniku republiky padla všechna právní omezení, nicméně studentek bylo na brněnské právnické fakultě jako šafránu. V prvním studijním roce nastoupily mezi 268 posluchači jen čtyři ženy, v roce 1922–1923 jich bylo na fakultě dvacet pět (z 592 posluchačů). Jak ve své zprávě konstatoval statistik profesor Dobroslov Krejčí, bylo to procentuálně výrazně menší zastoupení než na pražské fakultě nebo na Masarykově univerzitě jako celku. Za zmínku stojí i jeho konstatování, že „studentky jeví u nás značnou pílí, ale jen prostřední nadání: propadají při I. stát. zkoušce poměrně mnohem méně než studentů, ale také poměrně málo jich dosahuje vyznamenání“.¹⁸ První čtyři ženy promovaly v akademickém roce 1924–1925 a jejich jména jistě stojí za připomenutí. Byly to Marie Hejzáková z Hodkova

v Čechách, která promovala 15. prosince 1924 a stala se první doktorkou promovanou nejen na fakultě, ale i na celé Masarykově univerzitě, Marie Kellnerová ze Střelic, Irena Sichnovská z Brna a Květoslava Zemánková z Heřmanova.¹⁹

Jistá nedůvěra k schopnosti žen uplatnit se v právnické praxi však přetrvávala, jak o tom svědčí poznámka autora stručné informace o promoci M. Hejzákové ve studentském časopise Všehrd, podle nějž „bude nutno znova sine ira et studio zkoumati, kterým oborům právnické způsobilosti odpovídá dnešní individuální i sociální výchova ženského dorostu právnický vyškoleného“²⁰. Podobné pochyby lze vytušit z poměrně obsáhlé glosy v Právniku z roku 1921, jejíž nepodepsaný autor podal přehled o tom, jak je to s možností žen uplatnit se jako právničky a zejména soudkyně v jiných státech. Konstatoval, že jinde se prudce bojuje proti tomu, aby se ženy připustily k soudcovské funkci, zatímco u nás se ženám cesta k soudcovskému taláru otevřela takřka bez povšimnutí. Přičítal to demokracii našeho státu a poněkud naivně a v celkovém kontextu k ženám nedůvěřivě konstatoval, že se cesta nikomu nebude uzavírat předem, ale „neovšedčí-li se, bude muset uznati svou nezpůsobilost sám a ustoupí bez trpkosti“.²¹

KOLEJNÉ, ZKUŠEBNÍ TAXY A DALŠÍ PLATBY SPOJENÉ SE STUDIEM

Kolejné²², o němž jsme se z pohledu učitelů zmíňovali již v předchozím článku, bylo platbou za hodiny odpřednášených, respektive odučených, kolegií. Podle rakouské úpravy (zákon č. 167/1898 ř. z., který nově upravil platy vysokoškolských profesorů) od něj studenti mohli být zcela nebo z poloviny osvobozeni, pokud prokázali nemajetnost, řádně se chovali a dosahovali výtečného prospěchu. Vedle kolejného a zkušebních tax studenti platili imatrikulační taxu a zápisné, „biblioteční“ a kolkový poplatek.

Po vzniku republiky vláda upravila kolejné a další poplatky za studia na univerzitách a na vysoké škole zvěrolékařské svým nařízením č. 344/1921 Sb. z. a n. Stanovila v něm, že kolejné činí osm korun za týdenní semestrální hodinu, přičemž pro cizince bylo v zásadě o polovinu vyšší. Studující s velmi dobrým prospěchem mohli být podle svých majetkových poměrů osvoboze-

¹⁶ Pro nezaskvěcené: v budově bývalé Cyrilo–metodějské záložny, v níž sídlila fakulta, se nacházel a honosil velkým vývěsním štítem i pohřební ústav.

¹⁷ KÁDNER, O.: Školství v republice československé. In: Československá vlastivěda. Díl X. Osvěta. Praha: „Sfinx“ Bohumil Janda 1931, s. 191–192.

¹⁸ KREJČÍ, D.: Rozvoj právnické fakulty Masarykovy univerzity v prvním šestiletí jejího trvání. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU IV (1925). Brno: PF MU, s. 116–117.

¹⁹ Archív MU, fond J VIII, kart. 1; Seznam doktorů práv Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–1936.

²⁰ Značka –I K– (Karel Kizlink) in Všehrd, roč. VI (1924–1925), s. 112.

²¹ Ženy v povolání právnickém. In: Právnik, roč. LX/1921, s. 31.

²² Srovnej i Slovník veřejného práva. II. (heslo: Kolejné; autor Otakar Sommer). Brno: Nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer 1932, s. 219 an.

ní od celého kolejného, jeho tří čtvrtin, poloviny nebo jedné čtvrtiny. Studující s pouze dobrým prospěchem mohli být podle svých majetkových poměrů osvobozeni od poloviny nebo čtvrtiny kolejného.

Mimo kolejného platili studenti zápisné při vstupu na univerzitu a při postupu do vyšších semestrů, poplatků za vydání absolutoria a kolkové poplatky při vydávání vysvědčení nebo duplikátu indexu.²³ Výnos z těchto plateb plynul do univerzitního kancelářského fondu, z něž se hradily i mimořádné práce personálu.

Právní úprava tax, placených studenty zkušebními komisařům, nejdříve vycházela z nařízení č. 37/1856 ř. z. a č. 189/1884 ř. z. Po vzniku republiky zkušební taxy za právovědecké a státovědecké státní zkoušky upravilo nařízení vlády č. 391/1920 Sb. z. a n. a taxy za udělení akademických titulů nařízení vlády č. 680/1920 Sb. z. a n. o nové úpravě tax za udělení akademických titulů na univerzitách a vysoké škole zvěrolékařské. Podle nové úpravy se od počátku roku 1921 taxy zvýšily.²⁴

Na zkušební taxy se vztahovalo částečné nebo plné osvobození od kolejného. Pokud kandidát svévolně odstoupil od zkoušky, taxa propadala, ovšem předseda komise mohl ztrátu taxy nebo ztrátu osvobození (pokud se kandidát podroboval nové státní zkoušce po té, co od ní odstoupil) prominout. Byť pro to nebylo žádného relevantního důvodu, kdo neprokázal československé státní občanství, platil podobně jako u zápisného, vydání absolutoria a platby za duplikát indexu vždy dvojnásobnou taxu. Nařízení upravovalo i možnost odkladu placení tax.

SOCIÁLNÍ PÉČE O STUDENTY

Sociální péče o studenty vysokých škol se na našem území začala rozvíjet již v 19. století. Z našeho pohledu je důležité, že v roce 1833 založil MUDr. Čeněk Krombholz nadaci k bezplatnému léčení chudých studentů ve Všeobecné nemocnici Praze, v roce 1859

vznikla s cílem podávat bezplatně obědy potřebným studentům práv nadace dr. Jonáka a konečně v roce 1868 byl při právnickém studentském spolku Všeherd založen Randův podpůrný fond.

Jak napovídají údaje v kapitole o studentech brněnské právnické fakulty, na prvorepublikových vysokých školách hrála sociální péče o posluchače nezanedbatelnou roli. Z části ji organizovaly a financovaly státní instituce, z části se opírala o soukromé zdroje. Je třeba říci, že v rámci příslušných institucí se jí intenzivně věnovali někteří profesori. František Weyr, který o tuto sféru neprojevoval příliš zájmu, dosvědčil, že „byla na naší fakultě zaměřovaná doménou kolegy Dobroslava Krejčího, který se do ní vrhl hned zpočátku s velkou vervou a vytrvalostí“.²⁵ Jako zakladatel a předseda podpůrného fondu právnické fakulty „Bráf“ a předseda zemské komise pro sociální péči o mládež se do ní velmi aktivně zapojil i Jaroslav Kaláb. Právě působení uvedeného spolku „Bráf“ je názorným příkladem toho, jak velkou roli v sociální péči o studenty sehrávaly soukromé aktivity. Ilustrativní je jen pohled do jeho účetnictví. Například v roce 1928 vykázal příjmy ve výši více než čtyři sta tisíc korun,²⁶ plynoucí vesměs přímo od jeho členů.

Po vzniku republiky sociální péči institucionálně zajišťovaly především Sbory sociální péče o vysokoškolské studentstvo, působící v Praze, Brně a Bratislavě. Vznikly z iniciativy ministerstva sociální péče, ale působily jako pomocné orgány ministerstva školství a národní osvěty.²⁷ Měly obecně i jednotlivě zkoumat sociální poměry studentů, vést evidenci studentských sociálních institucí a podporovaných studentů, informovat studenty a veřejnost o sociálních výhodách, podávat různé zprávy a dbát na účelné a úsporné poskytování sociální péče. Zdroje získávaly ze státních a veřejných subvencí, darů, odkazů, členských příspěvků, veřejných sbírek apod. Vystupovaly jako korporace, jejichž členy se mohly stát fyzické i právnické osoby. Řídila je kuratoria a jejich výkonnými orgány byly výbory. Devatenáctičlenné kuratorium moravskoslezského Sboru tvořili zástupci ministerstva školství

²³ Mimo kolejného zaplatili řádní studenti při vstupu na univerzitu zápisné 30 Kč (cizinci 60 Kč) a hospitanti a frekventanti 20 Kč. Za každý zapsaný semestr pak platili 10 Kč (cizinci 20 Kč) a hospitanti a frekventanti 10 Kč. Tyto platby nahradily dřívější imatrikulační taxu, zápisný poplatek a „biblioteční“ poplatek, zatímco kolkový poplatek placený za vystavování opisů vysvědčení zůstal zachován. Za vydání absolutoria se platilo 20 Kč (cizinec 40 Kč) a příslušný kolek. Za vydání duplikát indexu zaplatil student tolikrát 20 Kč (cizinec 40 Kč), kolik zapsaných semestrů v něm měl potvrzeno.

²⁴ Za všechny tři státní zkoušky se platila stejná zkušební taxa ve výši 100 Kč. Za každé rigorosum se platila taxa 280 Kč. Předseda komise dostal 50 Kč a každý zkušební komisař po 40 Kč, zbylých 20 Kč připadlo na kancelářský univerzitní fond. Neúspěch u zkoušky se prodražil, protože za každou opakovanou zkoušku se platila plná taxa. Promoční taxa činila 300 Kč a rektor z ní dostal 80 Kč, děkan a promotor po 50 Kč, kancelářský univerzitní fond 40 Kč a zbytek se zpravidla (neurčil-li profesorský sbor jinak) rozdělil mezi ostatní řádné profesory.

²⁵ WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s.115. Profesor D. Krejčí nepřispíval jen organizátorskou prací, ale i reálně. Například když jako proděkan v roce 1926 zastupoval děkana Karla Engliše, který se stal ministrem, nechal příplatek za zastupování přikazovat na účet podpůrného spolku Bráf; k tomu Archiv MU, osobní složka Karla Engliše.

²⁶ VESELÁ, R.: Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952). Brno: MU 1995, s. 43.

²⁷ Usnesení vlády z 23. července 1919 (int. z 24. července 1919, č. 13.037 m. r., mšo, č. 33.598); Příručka školské a osvětové správy. Pro potřeby školských a osvětových orgánů. Red. Otto Placht a František Havelka. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 1736.

a národní osvěty, brněnské městské rady, jednotlivých vysokých škol (za Masarykovu univerzitu dva zástupci) a oblastního ústředí studentské organizace.²⁸

Předpokladem pro poskytnutí individuální sociální pomoci ze státních prostředků bylo přijetí za řádného posluchače vysoké školy, československé státní občanství, požadovaný postup a prospěch ve studiu a pochopitelně nemajetnost. Pro pořádek připomínáme, že vedle této sociální pomoci mohli studenti získávat podpory speciálně určené pro výchovu „dorostu“ pro jednotlivá povolání, například pro povolání soudce. Na tomto místě bychom mohli psát také o osvobození nemajetných studentů od kolejného a studijních tax, o němž jsme se již zmínili. Sociální funkci plnila i menza, o níž jsme dříve též psali.

Ministerstvo školství a národní osvěty udělovalo posluchačům státních vysokých škol Jarníkovo stipendium a studijní podpory. Prostřednictvím Sboru sociální péče o vysokoškolské studentstvo o ně mohli žádat nemajetní studenti i absolventi „*ve stadiu zkušebním*“, pokud byli československými státními občany a prokázali postup a prospěch ve studiu nejméně takový, jaký se vyžadoval pro úplné osvobození od kolejného. Nemohli je ovšem obdržet ti, kteří získali stipendijní místo na koleji, kde se poskytuje i strava. Státní Jarníkovo stipendium mohlo činit měsíčně 300 nebo 200 Kč, státní podpora 150, 100 nebo 75 Kč.

V roce 1931 zřídilo ministerstvo školství a národní osvěty speciální Masarykův fond pro podkarpatské vysokoškolské studentstvo, jehož základní jmění tvořil dar půl miliónu korun od prezidenta republiky. Další prostředky získával z darů, odkazů, příspěvků, vrácených půjček apod. Podpory z něj se poskytovaly v podobě bezúročných půjček, vyplácených na řádný revers nebo dlužní úpis. Student se při tom zavazoval, že půjčku ve stanovené lhůtě splatí a že bude po určitou dobu působit na Podkarpatské Rusi.²⁹

Sociální službou nemajetným studentům bylo i poskytování stipendijních míst na kolejích. Náklady na ně mohly hradit různé spolky, veřejné korporace či soukromé osoby, ale také stát. Šanci na stipendijní místa dotovaná státem měli studující, kteří splňovali nám již známé podmínky: státní občanství, nemajetnost a postup a prospěch ve studiu nejméně takový, jakého je třeba k osvobození od kolejného.³⁰ Ministerstvo školství a národní osvěty platilo za studující, kteří získali sociální místo na kolejích, podle situace celou výši požadované ceny ubytování, její tři čtvrtiny, polovinu nebo čtvrtinu v případě, že se na koleji

poskytovala i strava, a pokud šlo jen o ubytování bez stravy, celou výši nebo polovinu. Nemajetní studenti, kteří získali stipendijní místa, byli plně rovni ostatním ubytovaným. Již minule jsme se zmiňovali o tom, že ubytovací podmínky v Brně byly před dokončením Kaunicových kolejí velmi tristní. V komentáři ke statistice mapující sociální poměry studentů psal JUST. V. Bartovský o původních provizorních dřevěných barácích jako o „*nedostatečných útulcích, v nichž v létě úžasně dusno zabraňovalo posilujícímu spánku a v zimě třeskuté mrazy vyháněly studenty do vyhřátých nádražních čekáren ...*“³¹.

Významnou sociální vymoženost představovaly studentské zdravotnické ústavy, zřízené po vzniku republiky. Brněnský ústav, který brzy získal sídlo v Kaunicových studentských kolejích, založil v roce 1922 profesor František Hamza za podpory ministerstva zdravotnictví a rady města Brna. Spravovalo jej osmnáctičlenné kuratorium, v němž zasedali i dva zástupci Masarykovy univerzity a dále dva studenti univerzity reprezentující oblastní studentskou organizaci. Řízení bylo v rukou výboru na čele s ředitelem ústavu. Vnitřní organizaci a jeho fungování upravovaly stanovy, od roku 1929 v zásadě jednotné pro všechny tři studentské zdravotnické ústavy se sídly v Praze, Bratislavě a Brně (výjimkou bylo složení kuratorií).

Ústavní lékaři zejména konali zdravotní prohlídky studentů, vystavovali pro ně příslušná zdravotní potvrzení a vydávali dobrozdání pro ministerstvo školství a národní osvěty. Ministerstvo totiž poskytovalo nemajetným studentům vysokých škol a čerstvým absolventům podpory na léčení včetně ošetření chrupu. Léky jim ústavní lékaři předepisovali na účet zmíněné Krombholzovy nadace. Ústav pro ně také s podporou ministerstva organizoval prázdninové zotavovny.

Přehledy soukromých sponzorů pravidelně uváděli rektori ve zprávách za skončený studijní rok, uveřejňovaných jako hlavní součást publikovaných Ročenek Masarykovy univerzity v Brně. Jen jako příklad uvádíme, že hned v prvním roce věnoval univerzitě deset tisíc korun v akciích Československého hotelu v Bratislavě inspektor Československých státních drah v Plzni Jan Sedlár. Tyto prostředky byly určeny na zřízení stipendia pro syny chudých členů Spolku železničnických úředníků v Praze. Stejnou sumu poskytl pro chudé posluchače právnické fakulty české národnosti také otec pozdějšího brněnského profesora Jaroslava Stránského senátor a majitel vlivných Lidových novin dr. Adolf Stránský.³²

²⁸ Srovnej i Příručka školské a osvětové správy. Pro potřeby školských a osvětových orgánů. Red. Otto Placht a František. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 1735 an.

²⁹ Příručka školské a osvětové správy. Pro potřeby školských a osvětových orgánů. Red. Otto Placht a František Haveika. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 1145.

³⁰ Nařízení vlády č. 344/1921 Sb. z. a n. o poplatcích za studia na univerzitách a na vysoké škole zvěrolékařské požadovalo dosažení velmi dobrého prospěchu.

³¹ KREJČÍ, D. a jeho žáci: Sociální poměry studentstva na českých vysokých školách brněnských podle výsledků statistického šetření z let 1921/2 a 1922/2. Část I.: Základní data. Praha: vlastním nákladem 1924, s. 56.

³² K tomu Ročenka Masarykovy university I. Brno: Nákladem AS MU 1921, s. 27 an.

STUDENTSKÉ SPOLKY

Po založení Masarykovy univerzity její studenti rozvinuli bohatý spolkový život. Vzniklo nepřeberné množství spolků organizovaných podle příslušnosti k jednotlivým fakultám, politického přesvědčení, náboženské orientace, regionální příslušnosti nebo účelu (podpůrné, vzdělávací, kulturní a jiné spolky). Strukturu studentských spolků v celé republice od roku 1920 zastřešoval Ústřední svaz československého studentstva. Jako jeho organizační složky fungovaly regionální svazy, mezi nimi i Svaz československého studentstva v Brně.³³

Z celé škály studentských spolků krátce zmíníme jen fungování brněnského Československého akademického spolku Právník (a připomínáme již zmíněný právnický podpůrný spolek Bráf a skutečnost, že na spolkovém základě fungovaly menzy a koleje).

Československý akademický spolek „Právník“ původně vznikl jako spolek všech studentů univerzity (pod názvem Český akademický spolek). Po změně stanov a doplnění názvu v prosinci 1919 se stal právnickým spolkem a v roce 1924 v jeho názvu slovo „český“ nahradil uvedený výraz „československý“. Podle svých stanov měl zejména podporovat vzájemné kontakty vysokoškolského studentstva, organizovat vycházky, uslechnout zábavy, přednášky, čtení, vědecké rozpravy a kurzy, zřizovat různé sekce a v neposlední řadě také vydávat odborné knihy a překlady, případně jejich vydávání podporovat.³⁴

„Právník“ si od počátku počínal velmi aktivně. O jeho podílu na vydávání časopisu Všeherd jsme se

již zmínili. Na začátku třicátých let v rámci něj pracovaly sociální, tisková, exkursní a nově zřízená vzdělávací komise, fotografický kroužek a sportovní odbor. Tisková komise vydávala studijní texty, například ve studijním roce 1931–1932 připravila k vydání Baxovy Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Kallabovo Trestní právo hmotné (zvláštní část), Vážného překlad Institucí římského práva od Pietra Bonfanteho a Zimmermannovo Mezinárodní právo soukromé. Exkursní komise pořádala exkurse po památkách, ale i průmyslových závodech. Vzdělávací komise se soustřeďovala na pořádání přednášek, s nimiž vystoupili profesor M. A. Zimmermann (na téma odzbrojení z hlediska mezinárodního práva), profesor Jan Loevenstein (německá krize a reparace), poslanec docent Jaroslav Stránský (krize parlamentarismu) a advokát, pozdější vedoucí československé delegace u Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a učitel fakulty Bohuslav Ečer (trestní právo v SSSR).³⁵

V Právníku aktivně pracovali studenti různé politické orientace, proto se ve třicátých letech do jeho činnosti pochopitelně promítla komplikace vnitropolitických poměrů v důsledku hluboké ekonomické krize a zostření mezinárodní situace.³⁶

* * *

Škola, učitelé a studenti z první republiky – jak moc byli jiní, než jsme my dnes! Nebo nebyli? Nevídneme někdy jen jinou slupku, pod níž se skrývá stejně chutnající jádro?

³³ K tomu zejména VESELÁ, R.: Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952). Brno: MU 1995, též Československý akademický spolek právník. In: Časopis pro právní vědu a praxi, II/1994, s. 184–196.

³⁴ VESELÁ, R.: Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952). Brno: MU 1995, s. 33 a 34.

³⁵ Údaje z projevu odstoupivšího rektora B. Baxy v Ročence Masarykovy univerzity XIII. Brno: 1932.

³⁶ K tomu VESELÁ, R.: Spolek „Právník“ ve třicátých letech. In: Universitas 1/1987, s. 13 an.